



## A DEPROFESSIONALIZÁLÓDÓ KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZÉS A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT: A TANÁRKÉPZÉS 1921–1929 KÖZÖTTI REFORMJA

Garai Imre<sup>1,2</sup>

<sup>1</sup> Eötvös Loránd Tudomány Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet

<sup>2</sup> Elméleti Történeti és Összehasonlító Pedagógiai Kutatócsoport

1924 különleges év volt a hazai középiskoláztatás történetében, hiszen az 1924. évi XI. törvény vezette be a közoktatás rendszerébe a gimnázium és a reáliskola mellett a reálgimnáziumot, az 1924. évi XXVII. törvény pedig új alapokra helyezte a középiskolai tanárképzést (Ladányi, 2008; Mészáros, 1991; Németh, 2005). Jelen tanulmány az utóbbi jogszabály jelentőségét kívánja vizsgálni, amellyel kapcsolatban hazai neveléstörténeti irodalmunk rendszerint azt emeli ki, hogy a megváltozott középiskolai szerkezethez és az ezt életre hívó kormányzati társadalompolitikai célokhoz igazította a jogalkotó a tanárképzés intézményrendszerét (Németh, 2012; Pukánszky, 2012–2013).

Ezt a megállapítást nehéz volna cáfolni, hiszen az ország 1920 utáni megváltozott körülményeihez a kormányzati társadalom- és oktatáspolitikának szükségképpen kellett igazodnia. Az azonban kevésbé tisztázott, hogy az új realitásokhoz történő igazodás során a kormányzat és a tanárképzést felügyelő szakértői csoportok közötti összetett kapcsolatrendszer milyen módon változott meg.

Magyarországon a modern tanárképzés kezdetei a 19. század közepéig nyúlnak vissza. A pesti egyetemen 1849–1853 között bevezetett reformok teremtették meg a neohumanista filozófiát követő tudományos képzés alapjait, míg a tanárvizsgáló bizottság 1862-es létrehozása, majd a középiskolai tanárképző intézet 1870-es felállítása a képesítés és a tanári szakképzés kereteit hozták létre (Felkai, 1983; Garai, 2022). A két világháború közötti időszakra tehát több évtizedes tapasztalat alakult ki a tanárképzést felügyelő szakértői elitek és a mindenkori kormányzat közötti közös együttműködést tekintve.

Közvetlenül a Tanácsköztársaság utáni időszakban kezdődött el a középiskolai tanárképzés reformfolyamata, amely alapvetően határozta meg a tanárképzés működését és így a szakértői elitek és az államhatalom viszonyát a következő évtizedekben. A tanulmány új kronológiai keretet ajánlva az 1921–1929 közötti reformfolyamat egészét és benne az 1924. évi XXVII. törvény szerepét, valamint a törvényhez kapcsolódó két végrehajtási rendelet megalkotását emeli fókuszába. Ezzel az eljárással az olvasó áttekintést kaphat arról, hogy a reform során a kormányzat és a tanárképzéshez kapcsolódó szakértői csoportok kapcsolatrendszere hogyan változott, s ezt a változást a tanárképzési intézményrendszer hogyan követte.

A tanárképzés reformjának bemutatásához a tanulmány első felében az elemzéshez kapcsolódó elméleti keretrendszer fogalmait ismertetem, illetve áttekintem a középiskolai tanárképzés 1920-as évekbeli átszervezéséhez kapcsolódó kutatások megállapításait. Az elméleti részek lezárásaként a kutatás módszertani vonatkozásait tárgyalom. A munka második felében tekintem át a tanárvizsgálati szabályzat megújításának kezdeti lépéseit, a fővárosi tanárképző

intézet szervezeti szabályzatának átdolgozását, illetve az 1924. évi XXVII. törvény elfogadása után létrehozott egyetemközi bizottság döntéseit, amelyek a tanárvizsgálati szabályzatot harmonizálták az új törvénnyel, illetve röviden érintem a reformfolyamat záró elemét, az 1929-ben megalkotott gyakorlóévi szabályzatot.

## Elméleti háttér

A tanulmányhoz kapcsolódó kutatásban a professzióelméletek kritikai megközelítéséhez illeszkedő fogalmi rendszert alkalmazom a vizsgálat eredményeinek bemutatására. Ez a megközelítés annak cáfolatából indul ki, hogy a magasan képzett értelmiségi hivatások minden országban nagyjából hasonló karakterológiai jegyekkel rendelkeznek (vö. Kleisz, 2002; Parsons, 1954). Az elméleti megközelítés képviselői szerint az egyes hivatáscsoportok legfeljebb abban mutatnak hasonlóságot, hogy monopolisztikus struktúrákként írhatók le, amelyek az állammal kialakult együttműködésük útján tudtak érdekeltiségi területük felett kizárólagos befolyást kialakítani (Johnson, 1972; Larson, 2013).

A professzió fogalma ebben a megközelítésben arra utal, hogy az államhatalom segítségével a szakértői elit tagjai (a tanárképzés esetében az egyetemi tanárok) képesek saját működési területüket felügyelet alá vonni az állam segítségével (törvények, rendeletek szakértői előkészítés és érdekek mentén történő megalkotásán) keresztül. Az állami közreműködés a monopólium elérésében a kelet-közép-európai térségben kulcsfontosságúnak tekinthető, hiszen a modern bürokrácia kialakulása tette lehetővé, hogy bizonyos feladatokat az állam speciális tudásanyaggal és képességekkel rendelkező szakértői testületek részére delegáljon (Hesse, 1968; Horn & Keimnitz, 2021; Lundgreen, 1999; Németh, 2004).

A professzionalizáció a kritikai megközelítésben jelentheti a szakterület feletti kontroll kialakításának folyamatát, illetve a szakértői csoport kollektív tudáskészletének, gyakorlatának szakszerűbbé válását (Horn, 2016; Nóbik, 2019). Utóbbi jelentésréteghez kapcsolódik a professzionalizmus, amely a hivatáscsoport kollektív eljárásrendjére utal (a tanárok esetében ez a szaktárgyi tudást és az annak tanítási eljárásaira vonatkozó elméleti tudást jelenti), míg a professzionalitás a kollektív eljárási protokollok egyedi alkalmazásának sajátosságait jelenti (a szaktárgyi elméleti tudás tanításának egyéni gyakorlati eljárásai), amelyek a gyakorlóiskolákban eltöltött gyakorlati idő során alakulnak ki részben a gyakorlati tapasztalat, részben ezek elméleti keretekben történő értelmezése útján (Evetts, 2003).

### A deprofesszionalizáció fogalmának értelmezési keretei

A kritikai megközelítéshez kapcsolódva jelent meg a szociológiai irodalomban az 1970-es évek elején a deprofesszionalizáció lehetőségének felvetése. A fogalmat eredetileg Marie R. Haug amerikai szociológus vezette be a szakértői csoportok jövőbeni fejlődési kilátásaival kapcsolatban. Egyfajta státuszkiegyenlítődésként határozta meg, amely alatt a foglalkozási hierarchiában a magasan képzett szakértői csoportok és klienseik közötti társadalmi különbségek lassú mérséklődését és teljes eltűnését értette. Ezt arra vezette vissza, hogy az amerikai társadalomban megváltozott a közhangulat a hivatásokkal szemben, ami tudásmonopóliumuk, szolgáltatási alapelveik és munkavégzésük klasszikus formáinak megkérdőjelezésében volt tetten érhető (Haug, 1972, 1975; Kleisz, 2002).

Bár a fogalom megjelenését követően kísérlet történt a deprofesszionalizáció szisztematikus leírására a professzionalizáció elméletek fogalmi készletei mentén (I. Toren, 1975), az érdekesnek ígérkező új megközelítés fogadtatása összességében mégis vegyes volt (Boreham,

1983; Freidson, 1984; Kleisz, 2002). A történeti szociológiai kutatás azonban felismerte a benne rejlő lehetőségeket. Freidson (2001) a professziókat a munkavégzés jellegén keresztül olyan diszkrécionális specializációt igénylő (a kliensek igényeinek felismeréséhez illeszkedő döntéshozatal mentén tevékenykedő) csoportokként határozta meg, amelyek munkájukat csak speciális körülmények fennállása esetén, az állammal és a társadalommal való kölcsönhatásban képesek ellátni. A speciális körülmények ideiglenes vagy teljes megszűnése a hivatáscsoportok monopóliumának felbomlását eredményezhette saját érdekeltségi területe felett. A deprofesszionizáció Freidson (2001, pp. 129–130) megközelítésében bekövetkezhetett: ha az (1) az állam a professziós intézmények működését, vagy (2) a szakértői testületek nagy többségének működési engedélyét felfüggesztette. Hasonló módon deprofesszionizálódhatott egy hivatás, amennyiben az állam (3) egyoldalúan beavatkozott a szakértői utánpótlás folyamataiba, vagy (4) fokozatosan megszüntette a szakértők kiemelt társadalmi státuszát, esetleg (5) felfüggesztette a szakértői csoportok működésének háttérül szolgáló ideológiát és saját jelöltjeire bízta a professziós szerek működtetését.

Ezeknek a jelenségeknek az egyidejű együttes és egyenként történő előfordulása is elvezethetett a szakértelmiségi hivatások monopóliumának megrendüléséhez saját szakterületük fölött. Freidson (2001), Jarausch (2012) és McClelland (1991) is kiemelte munkájában ugyanakkor, hogy még totalitárius rendszerekben is ritkán fordult elő a hivatáscsoportok teljes deprofesszionizációja (az orosz 1917-es forradalmat követő, 1922-ig tartó átmeneti időszak mellett, az 1933–1945 közötti Németország esetében vetették fel az orvosi és az ügyvédi hivatásokhoz kapcsolódóan, hogy az etikai kódexeik rendszerintű megsértése miatt, ami az állam totalitárius eszméinek és a gyakorló szakértők ezekhez való alkalmazkodásának eredménye volt, mindkét hivatás átmenetileg deprofesszionizálódott). A fogalom alkalmazása a professzióelméletek kritikai megközelítésében tehát abban lehet a kutatók segítségére, hogy a professzió, azaz a hivatás feletti monopólium létrejöttét követő időszakban a professzionizálódott hivatáscsoportok és környezetük közötti változásokat, az állammal és a társadalommal való kapcsolataikat pontosabban meg lehessen ragadni.

A szakértelmiségi csoportok kialakulása, működésük stabilizálódása ugyanis a nemzetállamépítés 19. századi liberális szakaszának társadalmi és gazdasági fejlődéséből következett. A két világháború közötti időszakban a közép-európai térség egyes országaiiban azonban kedvezőtlen feltételek alakultak ki a magasan képzett hivatások működéséhez (Jarausch, 2012). A deprofesszionizáció fogalmának használata segít meghaladni azt a megközelítést, hogy a professziók 19. században elért fejlődési állapotát más történeti korszakokra vonatkozóan kritikátlanul alkalmazzák a kutatók. A monopólium elérése és fenntartása ugyanis dinamikusan együtt mozgott az állammal és a társadalommal kialakított viszonyrendszerekben. Így a deprofesszionizáció segít pontosabb történeti perspektívát felvázolni a professziók működéséről, amely nem csupán föllendülést és előrehaladást mutató időszakokból állt, hanem a visszalépési és a felbomlás jeleit mutató állapotok után történő újbóli visszarendeződési folyamatokat éppúgy magában foglalta. A tanulmány – kapcsolódva a Freidson (2001) által kínált értelmezési kerethez – abból a megközelítésből indul ki, hogy a két világháború közötti időszakban az államhatalom és a tanárképzés szakértői elitje közötti kapcsolat megváltozott. Ennek eredményeként a tanárképzés intézményrendszere egy elnyújtott deprofesszionizációs pályára kényszerült, amelynek kezdete a tanárképzés 1921–1929 közötti reformfolyamatához kapcsolódik.

## A magyar középiskolai tanárképzés kutatástörténete

A középiskolai tanárképzés története nem számít feldolgozatlan területnek a hazai neveléstörténet területén. A nagy hagyományokkal rendelkező fővárosi és vidéki tanárképző tudományegyetemi műhelyek történeteinek monografikus vagy tanulmány formájában történő, helyi viszonyokra koncentrált feldolgozásai éppúgy megtalálhatók neveléstörténeti irodalmunkban, mint az országos oktatáspolitikai átalakulásokba ágyazott tanárképzés-történeti munkák.

A budapesti egyetem tanárképzésének történetét Felkai László (1983), Garai Imre (2022), Kiss Istvánné (1987, 1991), Szenpétery Imre (1935), Rakaczkíné Tóth Katalin (1996) érintették munkáikban. A debreceni és a pécsi tanárképzés történetét Orosz Gábor (2012) és Kéri Katalin (2017), míg a Szegeden kialakult sajátos modellt Pukánszky Béla (1989a, 1989b, 2015), Kékes Szabó Mihály és Pukánszky Béla (1998), valamint Vajda Tamás (2022) által szerzett feldolgozások foglalják össze. Országos oktatáspolitikai összefüggésekbe ágyazottan Ladányi Andor (2008), Németh András (2004, 2005, 2009, 2012), Patyi Gábor (2015, 2016) és Pukánszky Béla (2013) tárgyalták a középiskolai tanárképzés történetét.

A különböző fókusszal és elméleti megközelítéssel rendelkező munkák közös elemének tekinthető, hogy leginkább a dualista érára fókuszálnak, illetve a tanárképzés intézményrendszerét főként a bölcsészeti karok ügyének tekintik. A karok mellett működő tanárképző intézmények és tanárvizsgáló bizottságok belső működéséről, egymáshoz való kapcsolódásairól Vajda (2022) és Pukánszky (2012–2013) munkáját leszámítva alig-alig tartalmaznak információkat.

Hasonlóképpen közös elem ezekben a feldolgozásokban, hogy a polgári éra tanárképzésének fejlődése szempontjából az 1924. évi XXVII. törvényt csak akként értelmezik fordulópontként a hazai tanárképzés történetében, hogy a tanárképzés intézményrendszerét a középiskolai törvénykezés által kialakított trifurkáló iskolaszervezet (gimnáziumi, reálgimnáziumi és reáliskolai intézménytípusok mentén történő tagoltság) társadalompolitikai céljaihoz igazította a jogalkotó.

Ezzel a megközelítéssel szemben Nagy (2002, 2003) több munkájában rámutatott arra, hogy az 1919 után újjáalakuló Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) a társadalompolitikai célok elérésének eszközeként tekintett az állami befolyásszerzés kiterjesztésében a kulturális intézményrendszer több területén. A tanulmány a fent tárgyalt elméleti megközelítés alkalmazásával abból a feltételezésből indul ki, hogy az 1924. évi XXVII. évi törvény az 1921–1929 közötti tanárképzési reform csupán egyetlen elemének tekinthető. Az állam fő célja a reform során egyfelől az volt, hogy a tanárképzést hozzáigazítsa az átalakuló középiskoláztatáshoz. Emellett ugyanakkor a tanárképzés intézményeinek erőteljesebb állami kontroll<sup>1</sup> alá vonásának szándéka is megjelent a folyamat során. Ezt a célkitűzést a tanári professzionalizmus és professzionalitás egységes formálási igényét felhasználva érvényesítette a VKM a tanárképzés intézményeivel szemben. Az állami ellenőrzés új formája pedig a tanárképzés szakértői csoportjait és intézményeit deprofesszionalizációs pályára helyezte.

## A kutatás módszere

### A kutatás céljai, kutatási kérdései

A tanulmány egy deduktív és idiografikus kutatáshoz kapcsolódik, amelynek célja a professzióelméletek kritikai megközelítésén keresztül a fővárosi egyetem középiskolai tanárképzésében érintett intézmények, így a tanárvizsgáló bizottság, a középiskolai tanárképző intézet,

valamint a VKM egymáshoz fűződő kapcsolatainak feltárása a két világháború közötti időszakban (Csíkos, 2020; Mietzner, 2021; Szabolcs, 2011).

A deduktív kutatási stratégia követése azzal indokolható, hogy egy történeti jelenségegyüttest (a professziós intézmények és az államhatalom kapcsolatának változásai) egy elméleti fogalmi keretrendszerből származtatott fogalmi szerkezeten keresztül vizsgálom. Az idiografikus jelleg pedig annak a kutatói döntésnek a következménye, hogy a jelenségegyütteshez kapcsolódó valamennyi tényező (forrás) számbavételével történik a kutatás kérdéseinek a vizsgálata (Babbie, 2008, Kéri, 2001)

Az elméleti és a kutatástörténeti áttekintés nyomán felvetett kiindulópontból származtatott alábbi kérdéseket kívánom vizsgálni jelen munka keretei között:

1. Milyen szerepet játszottak a professziós intézmények a tanárvizsgálati szabályzat 1921–1929 közötti reformjában?
2. Hogyan kapcsolódott egymáshoz az 1924. évi XXVII. törvény megalkotása, a tanárképző intézet szervezeti szabályzatának reformja és a tanárvizsgálati szabályzat véglegesítése?
3. A reformfolyamatban milyen módon vett részt a VKM, és részvételi szerepe milyen hatással volt a professziós intézmények szakértői autoritására?

## A kutatás forrásai

A kutatási kérdések megválaszolásához levéltári és könyvészeti források feldolgozása szükséges az elemzési eljárás során. A levéltári források nagyobb része a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) a *K 636-os szekcióban* őrzött dokumentációt öleli fel, amelyben az 1920 és 1945 közötti időszakra vonatkozóan a VKM és a tanárképzés intézményeihez kapcsolódó források találhatók. Ezek az intézmények és azok vezetőivel folytatott hivatalos levelezést, törvényelőkészítést és rendeletalkotást, továbbá a VKM IV. (egyetemi és felsőoktatási ügyosztály) véleményezését tartalmazza az ügyiratokon egy-egy ügykörhöz kapcsolódóan. A forrásokból a VKM döntéshozatali mechanizmusa, illetve a miniszteriális igazgatás álláspontjának formálódása rekonstruálható.

A kutatásba emellett bevontam a szakirodalom előtt eddig kevésbé ismert forráscsoportot, amely az ELTE Egyetemi Levéltárának (ELTE EL) *14/e* és *15/b* állagaiban található, és a Budapesti Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság, illetve a Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet elnökségeinek iratanyagait tartalmazza (Kiss et al., 1988). A levéltári források között a minisztériumi leiratok és felterjesztések mellett megtalálhatók a két professziós intézmény belső ügymenete során keletkezett iratok, amelyekből az intézetek vezetőségének álláspontja tárható fel a különböző ügyek mentén.

A kutatás fontos részét képezik azok a könyvészeti források, amelyek részben az elméleti keretek kialakításához, részben a kutatás eddigi eredményeinek összegzéséhez hozzájárultak. Az elméleti háttér és a kutatás által feltárt eredmények ugyanis segítik a kutatót abban, hogy saját eredményeit történeti kontextusba tudja helyezni, és a már rendelkezésre álló eredmények tükrében értelmezni tudja azokat.

## A kutatás során alkalmazott eljárások

A kutatás során két módszer került alkalmazásra, amelyek a történeti típusú vizsgálatokban bevett eljárásnak számítanak. Az egyik a levéltári források dokumentumelemzése, amelynek a keretében a levéltári kutatómunka során a levéltári dokumentumokból tartalmi kivonatokat (*regesztákat*) készít a kutató kutatási kérdéseit, illetve szempontrendszerét követve (Hermann,

2021; Simon, 1963). Ezek hozzájárultak a kutatás hermeneutika szakaszában a vizsgált történeti jelenség értelmezéséhez a kiválasztott elméleti fogalmi rendszer segítségével. Az eredmények értelmezése során, diakronikus megközelítés mellett, dialektikus szintézisalkotásra került sor a tanárképzés egyes intézményeinek és a teljes intézményrendszer működési mechanizmusainak összetett megragadása érdekében (Kéri, 2001).

A kutatás másik módszere a könyvészeti források dokumentumelemzése volt. A szakirodalmi források részben segítettek a heurisztikát, a választott elméleti megközelítés koncipiálásán keresztül, részben pedig a vizsgált korszak pontosabb megismerését, a feltárandó elsődleges források körének meghatározását, valamint az elsődleges források elemzésével nyert eredményeket és a kutatás már meglévő eredményeinek összehasonlítását tették lehetővé (Coffey, 2014; Kéri, 2001).

## Eredmények

### A tanárvizsgálati szabályzat megújításának első lépései az 1921–1929 reformfolyamat során

A középiskolai tanári hivatáscsoport feletti felügyeletet az egyetemi tanárok gyakorolták több vonatkozásban a 19. század közepén végrehajtott egyetemi reformok óta. Egyfelől a szakértői teoretikus tudás gondozásán keresztül felügyelték a tanárok teoretikus tudáskészletét, professzionalizmusát az egyetemi és tanárképző intézeti oktatás kereteihez kötöttek, s professzionalitásuk formálására is befolyásuk volt a pedagógiai gyakorlat alapelveinek kialakításán keresztül. Másfelől a képesítés útján a hivatáscsoportba történő belépés ellenőrzésén keresztül monopóliumot tudtak fenntartani a hivatáscsoport egésze felett. Ez utóbbira szolgált az egyetemi oktatók által alkotott tanárvizsgáló bizottság (Garai, 2022).

Az 1862-ben létrehozott testület jobbra nyilvános rendes egyetemi tanárokból állt. Összetételét szakterületek szerint a mindenkori VKM-miniszter jelölte ki a testület elnökének javaslatára. A tagok a tanárvizsgálat különböző fokozatain (alapvizsga, szakvizsga, pedagógiai vizsga) láttak el kérdezőbiztosi szerepet. Az I. világháború előtti utolsó szabályzatot a VKM az 50.098/1888. (XII. 20.) rendeletével adta ki, miután az akkori vizsgabizottság kidolgozta a tanárvizsgálatok általános és részletes követelményeit. A minisztérium képviselőivel történő egyeztetést követően a VKM-miniszter a rendelet kiadásával az állam szimbolikus jóváhagyását fejezte ki a tanárság feletti professzió szakértői testületek útján történő fenntartásához (VKM, 1888).

1920-at megelőzően ettől az eljárásrendtől mindössze két alkalommal tért el a mindenkori államhatalom. Az első a magyar tanárvizsgáló bizottság létrejöttéhez kötődik. A Helytartótanács mint az 1848 előtti legfőbb kormányzati végrehajtó szerv ugyan egyeztetette a pesti egyetem bölcsészkarával a bizottság összetételét és működési alapelveit, végül csak az előbbi tekintetében bizonyult kompromisszumkésznek, és a szabályzatot a korábbi, 1853-as és 1856-os birodalmi rendeleteket alapul véve önhatalmúlag határozta meg. A második alkalom esetében már a cenzorok személyében sem történt kompromisszum, hiszen 1919-ben a Tanácsköztársaság Közoktatásügyi Népbiztossága önkényesen állította össze mind a bizottság összetételét, mind pedig a vizsgálati szabályzatot (Garai, 2022; Ladányi 2008).

Miután a Tanácsköztársaság időszaka alatt hozott rendeleteket az új államhatalom érvénytelenítette, a tanárképzés szervei joggal remélhették, hogy a rendes ügymenethez visszatérve az állam képviselőivel történő együttműködésben újíthatják meg a vizsgaszabályzatot, aho-

gyan az a világháború előtt történt. A tanárvizsgáló bizottságon belül a szabályzat megújításának szükségességében teljes volt az egyetértés, hiszen már 1914 előtt is úgy ítélték meg, hogy az elavult (Szinnyei, 1925a).

A vizsgabizottság új elnökének, Szinnyei Józsefnek a kinevezésével, 1920 októberében vette kezdetét a szabályzat reformja, amely három szinten valósult meg: egy 1921. január 27-i tanárvizsgáló bizottsági ülésen elhatározták, hogy Beöthy Zsolt irányításával egy kiküldött bizottság értékeli a vizsga 1888-as szabályzatban rögzített szerkezetének fenntartásával összefüggő kérdéseket, a pedagógiai vizsgálatral és a próbatanítással kapcsolatos javaslatokra Fináczy Ernő vezetésével hoztak létre ki egy albizottságot, míg az egyes tárgyak követelményeit tartalmazó függelék pontosítását a legtapasztaltabb cenzorok vezetésével külön bizottságokban kezdték meg a budapesti bizottság tagjai (l. 1. táblázat) (Szinnyei, 1921a).

1. táblázat. A budapesti tanárvizsgáló bizottság kinevezett és korábbi tagjaiból létrehozott albizottságok a tanárvizsgáló bizottság felülvizsgálatára (Szinnyei, 1921b)

<i>Szakterület</i>	<i>Delegált bizottsági tagok</i>
1. Magyar irodalomtörténet	Badics Ferenc, Beöthy Zsolt, Császár Elemér, Négyesy László, Pintér Jenő, Riedl Frigyes
2. Magyar nyelvészet	Szinnyei József, Melich János
3. Klasszika-filológia	Hegedűs István, Förster Aurél, Firml Aladár, Huszti József, Némethy Géza, Vári Rezső Gyomlay Gyula
4. Német nyelv és irodalom	Heinrich Gusztáv, Bleyer Jakab, Petz Gedeon, Thienemann Tivadar
5. Francia Nyelv és irodalom	Haraszi Gyula, Birkás Géza, Eckhardt Sándor
6. Történelem	Ballagi Aladár, Angyal Dávid, Áldásy Antal Domanovszky Sándor, Heinlein István
7. Földrajz	Erődi-Harrach Béla, Littke Aurél
8. Mennyiségtan	Rados Gusztáv, Fejér Lipót, Kürschák József, Suták József
9. Ábrázoló geometria	Tötössy Béla, Privorszky Alajos, Romsauer Lajos
10. Kísérleti és elméleti természettan	Fröhlich Izidor, Tangl Károly, Wittmann Ferenc
11. Vegytan	Ilosvay Lajos, Buchböck Gusztáv, Bugarszky István
12. Angol, szerb-horvát, román nyelv és irodalom	Yolland Arthur, Szegedy Rezső, Siegescu József
13. Növénytan	Mágócsy-Dietz Sándor, Tuzson János
14. Ásványtan	Schafarzik Ferenc, Mauritz Béla, Papp Károly, Toborffy Zoltán
15. Állattan	Méhely Lajos, Gorka Sándor
16. Filozófia és pedagógia	Fináczy Ernő, Imre Sándor, Kornis Gyula, Pauler Tivadar, Székely György

Az egyes szinteken folyó munkálatokba a más tudományegyetemen működő társbizottságok (Pozsony, Kolozsvár), küldötteit is bevonták, akik személyesen képviselték magukat vagy javaslataikat juttatták el fővárosi kollégáik számára (Debrecen) (l. Papp, 1921; R. Kiss, 1921). A vizsgaszabályzat általános és részletes követelményeinek egyeztetése és összegzése csaknem egy évet vett igénybe, amelyet egy újabb ülésen 1922. január 28-án vitattak meg a teljes fővárosi bizottság és az összes társbizottság küldötteinek jelenlétében. Ekkor állapodtak

meg olyan koncepcionális kérdésekben, mint a régi vizsgarend fenntartása és a pedagógiai vizsgára való jelentkezés egy évi gyakorlótanításhoz történő rendelése (Szinyei, 1925a).

A legfontosabb kérdések tisztázását követően egy szűkebb testületre bízták a szabályzat általános és részletes követelményeinek megszövegezését, amelynek tagjai az összes bizottság elnökeiből, a budapesti bizottság alelnökeiből, a budapesti és a szegedi tanárképző intézmények<sup>2</sup> igazgatóiból és Mágócsy-Dietz Sándor budapesti bizottsági tagból álltak. Az egyeztetett szabályzat szövegét 1923. február 22–23. között egy kétnapos ülésen a tanárvizsgáló bizottságok, a VKM és a Közoktatási Tanács küldötteinek jelenlétében vitatták meg és véglegesítették, amelyet Szinyei József budapesti bizottsági elnök jóváhagyásra 1923 augusztusában felterjesztett a VKM-miniszterhez (Szinyei, 1923). A professziós intézmények tehát a korábbi gyakorlatot követve, valamennyi érdekelt felet bevonva formálták át a professzió fenntartásának kulcsdokumentumát.

### **A tanárképző intézetek szervezeti szabályzatának reformja**

A középiskolai tanárképzés egyik legfontosabb kérdése a 19. század során az volt, hogy a tanárok professzionalizmusának és professzionalitásának formálását mely érdekcsoportok tartják ellenőrzésük alatt. Erre csakúgy, mint a tanárok képesítése esetében legegyszerűbben az egyetemi tanárok formáltak igényt, amely a pesti egyetem bölcsészka mellett működő középiskolai tanárképző intézet 1870-es megszervezésében öltött intézményes formát, majd ennek pedagógiai szakosztályából 1872-ben jött létre a gyakorlógimnázium (Kiss, 1987; Németh, 2005, 2012). Az egyetemi tanárok mellett épp a tanárképző intézet egykori pedagógiai szakosztályának vezetője, a gyakorlóiskola felállításában és működésében is kulcsszerepet játszó Kármán Mór próbált egy másik érdekcsoport élén ugyancsak befolyást kialakítani a tanári professzionalizmus és professzionalitás formálása felett (Keller, 2021; Németh & Pukánszky, 2021).

A vetélkedés eredményeként többször felmerült a tanárképző intézet megszüntetése, illetve kísérleti jelleggel más intézményes alternatívákkal, így egyetemi tanárképző szemináriumokkal és a Bárány Eötvös József Collegium 1895-ös létrehozásával történő felváltása (Garai, 2014). Utóbbi kapcsán 1899-ben a tanárképző intézet szervezeti szabályzatának módosításával az egyetemi tanárok professziós kontrolljukat ezen a területen is kiterjeszhetnék. A tanárképző intézeti tanács megszervezésével és egyetemi oktatókból álló kinevezésével a VKM egyértelműen jelezte, hogy a képesítés mellett a teoretikus és gyakorlati képzés ezen szakaszaiban mely csoport igényeit ismeri el.

A professzionalizmus és a professzionalitás formálása ugyan az egyetem befolyása alá került, a két képzési terület valamennyi jelöltre történő standardizálása azonban mégsem valósult meg. Az 1899-es szervezeti szabályzat ugyan intézményrendszerre formálta a professzionalizmus és a professzionalitás formálásának szereplőit az intézményi autonómia megtartásával, ám ezek tagsága nem volt kötelező, így az 1917/1918. tanévben a tanárjelöltek mindössze 17,6%-a látogatta az erre a célra szolgáló intézményeket (Garai, 2022; Pukánszky, 2012–2013).

Emiatt már a Tanácsköztársaság időszaka alatt felmerült a professzionalizmus minden jelöltre kiterjedő egységes formálásának gondolata. 1919 őszét követően azonban az erre vonatkozó rendelkezések érvényüket veszítették. Így a tanárvizsgáló bizottsághoz hasonlóan a tanárképző intézetben is reformokat készített elő az intézet új vezetése. Ennek megfelelően 1921 májusában az elnökség felterjesztette Fináczy Ernő tanácstag tervezetét a tanárképző intézet reformjáról (Békefi, 1921a).



Fináczy tervezetének hatására a VKM 5.725/1921. V. (V. 14.) rendeletével 11 pontban határozta meg a reform alapelveit, amelyet mind a tanárvizsgáló bizottság, mind a tanárképző intézet elnöksége számára megküldött. Ezek között akadtak olyanok, amelyek régi sérelmeket orvosoltak, így a tanárképző intézet kötelező tagságának bevezetését, de voltak olyan javasolt reformelemek is, amelyek vagy már kikoptak korábban a tanárvizsgálatokból (próbatanítás), vagy a tanárképzés eszmei koncepcióját kezdték ki (testnevelés párosítása filológiai szakokkal<sup>3</sup>) (VKM, 1921). A rendeletben nem csupán az volt a rendkívüli, hogy koncepcionálisan kifogásolható elemeket tartalmazott, illetve a VKM előírta a reform alapelveit, hanem az is, hogy a képzésért felelős tanárvizsgáló bizottságot a tanárképző intézet figyelmeztetésére tájékoztatta a minisztérium.

A reform ügyével az 1921. júniusi tanácsülésen is foglalkozott a tanárképző intézet tanácsa, amelyen részben Fináczy tervezetét, részben a VKM rendeletéhez kapcsolódóan felmerült észrevételeket vitatták meg (Békefi, 1921b). A tanácsülés jegyzőkönyvére érkező válaszrendeletben a minisztérium szükségesnek tartotta kiemelni, hogy nem kíván lazítani az egyetem és a tanárképző intézet kapcsolatán, de nagyobb teret fog biztosítani a professziós szervek működésében a középiskolai tanárságnak, így a tanárképző intézetben a tanárok mellett tankerületi főigazgatók jelenlétét is szükségesnek tartotta a testületben. Ugyanekkor bízta meg a tanácsot az 1899-es szervezeti szabályzat átdolgozásával, amelyre az előzményekre való tekintettel Fináczy Ernőt tartotta legalkalmasabb személynek az elnökség. A szabályzat mellett a tanárképzéssel összefüggő törvényjavaslat megszövegezésére is felkérte a testületet a VKM. Hasonló módon ekkor kapott megbízást a törvényalkotásban való részvételre Szinnyei József tanárvizsgáló bizottsági tag is (VKM, 1922a, 1922b).

Fináczy és Szinnyei tehát a tanárképzési törvény tanárképző intézetekre és tanárvizsgáló bizottságokra vonatkozó két szakaszának szövegezési munkálatait irányították. Pukánszky mutatta ki (Pukánszky, 1989a), hogy a törvény szövegének végső változata nem csupán stílusos jellegű módosításokat tartalmazott a tanárképzés szervei által kimunkált első változathoz képest, hanem a minisztérium a tanárképzést felügyelő szakcsoportok elképzeléseivel szemben is érvényesítette elképzeléseit a képzés teoretikus-tartalmi vonatkozásaiban. A tartalmi elemek mellett az 5734/1921. (1922. I. 19.) rendelettel világossá tett személyi jellegű változások is megjelentek a *corpus juris*ba 1924. évi XXVII. törvényként becikkelyezett jogszabályban. A 3. §. ugyanis valóban lehetővé tette a tankerületi főigazgatók és középiskolai tanárok tanárképző intézeti tanácsosi kinevezését. Így a kultuskormányzat gondoskodott arról, hogy a 10 fős testületben legalább két személy a kultúrpolitika támogatói közül kerüljön ki. A fővárosi intézmény esetében ez azt eredményezte, hogy a tanácsstagok között a budapesti tankerületi főigazgatósághoz, valamint felekezeti tanárképző intézetekhez kapcsolódó középiskolai tanárok nyertek kinevezést. A törvény elfogadása utáni időszakban így Kisparti János kegyesrendi gimnáziumi igazgató és Mikola Sándor a budapesti evangélikus gimnáziumi tanár kerültek a testületbe (Petz, 1925a).

A törvény elfogadása távolról sem jelentette a reformfolyamat lezárulását, hiszen a jogszabály két szakasza mindössze a tanárképző intézet szervezeti felépítésének, a tanárképző intézeti tanulmányok és a gyakorlótanítás lefolytatásának, illetve a tanári képesítés megszerzésének és a tanárvizsgáló bizottság ügkörének alapelveiről rendelkezett. A létrejövő új tanárképzési intézményrendszer működését így a végrehajtási rendeleteknek kellett részletesen szabályoznia. A VKM nem hagyott kétséget afelől, hogy a reformfolyamat egésze szempontjából a fővárosi tanárképző intézet szervezeti szabályzatának kidolgozását tekintette a legfontosabb és leg sürgetőbb feladatnak (Tóth, 1925). Ez arra vezethető vissza, hogy a törvény elfogadása a reform szempontjából fordulópontot jelentett, amely után a minisztérium elérkezettnek látta az időt arra, hogy hatalmi érdekeit nyíltá tegye a professziós intézményekkel szemben. Az

egységes tanárképzés kialakítása ürügyén ugyanis a minisztérium a korábbiaknál erősebb ellenőrzést kívánt kialakítani a testületek felett. Ebben a törekvésben a fővárosi tanárképző intézet is partnernek bizonyult, mivel a Fináczy Ernő által kidolgozott új szervezeti szabályzatot az intézet tanácsa 1925. április 27-én megtárgyalta, majd egy hónapon belül az elnök felterjesztette jóváhagyásra. A felterjesztésben, Petz Gedeon a tanárképző intézet elöljárója világosan kifejtette, hogy az új szervezeti szabályzat gyors kidolgozását az indokolta, hogy az 1924. évi XXVII. törvény és a tanárvizsgálati szabályzat közötti ellentmondások kiigazítására életre hívott egyetemi bizottság ülésén bemutatassa azt követendő mintaként a tudományegyetemek képviselőinek (Petz, 1925b). A minisztérium tehát a tanárképző intézetek reformját arra használta fel, hogy a tanárképző intézeti tanácsok személyi összetételének és az intézmények egységes működési alapelveinek megállapításán keresztül befolyását az egész intézményrendszerre kiterjessze.

### **A standardizáció ürügyének felhasználása az állami befolyás növelésére, az egyetemi bizottság működése**

A harmonizációs és a standardizáció keresztülviteléhez a VKM elhatározta, hogy az új tanárképzési törvényhez kapcsolódó végrehajtás munkálatait egy „egyetemi bizottságra” bízta. A végrehajtási utasítások kidolgozását, mint korábban, ezúton is bízhatta volna a minisztérium a meglévő professziós intézményrendszerre a szokásos érintkezési formák meghagyásával. Ehelyett azonban a VKM egy a professziós intézményrendszertől elkülönülő térbe helyezte az egyeztetést, amelyben nem a korábbi hagyomány által alakított szabályok érvényesültek, hanem a minisztérium hatalmi érdekei.

A VKM-ben 1924 végén, 1925 elején határozták el, hogy létrehozzák az egyetemi bizottságot a gyorsabb ügyintézés céljából, amelynek legfőbb feladata a tanárképző intézet megváltozott szerepéhez kapcsolódó utasítások kidolgozása és a tanárvizsgálati szabályzat újbóli átdolgozása lett. Utóbbi kapcsán a IV. ügyosztály ugyan megjegyezte, hogy az 1888-as szabályzat felülvizsgálata már megtörtént, és egy új változat a miniszter előtt vár jóváhagyásra, de a törvényhozás által a törvény szövegében eszközölt módosításokat az elbírálás alatt levő szabályzatban is érvényre kellett juttatni. Így a bizottság tanárképző intézeteket érintő ülésein Petz Gedeon, míg a tanárvizsgálati szabályzatot érintő kérdésekben Szinyei József elnökölt. Az elnökök személyének kijelölése mellett a minisztérium felszólította a tudományegyetemeket, hogy a bizottság működésének megkezdéséhez delegáljanak tagokat a testületbe (VKM, 1925b).

A felkérést mindkét budapesti intézmény vezetője elvállalta (Petz, 1925c; Szinyei 1925b), a társegyetemeket viszont meg kellett sürgetnie a minisztériumnak a delegálandó tagok megnevezésével (VKM, 1925c). Azonban a delegációk kijelölésével sem volt elégedett a minisztérium, mivel a fővárosi intézmények által kiküldött hét személy mellett, Szegedről a bölcsészeti és a természettudományi kar összesen 10 főt, a debreceni egyetem bölcsészeti kara öt főt, míg a pécsi egyetem négy tagot delegált. Így a mindösszesen 27 főt számláló bizottság csökkentésére tett javaslatot a VKM IV. ügyosztálya költséghatékonysági okokra való hivatkozással. Az összetételt tekintve a budapesti küldöttség teljes létszámának meghagyását, míg a debreceni és a pécsi egyetemek esetében két-két főt, a szegedi küldöttség esetében pedig három fő visszatartását javasolta, mivel ott mind a bölcsészeti, mind a természettudományi kar érdekelt volt a tanárképzésben. Klebelsberg Kunó VKM-miniszter a bizottság végleges tagságának megállapításánál általában a helyi tanárképző intézetek igazgatóit és a természetrajzra delegált tanárokat tartotta meg a bizottság tagjai között (l. 2. táblázat), mivel a természetrajz ügyében

több kérdés tisztázásra várt a tanárvizsgálati szabályzat végleges megállapításához (VKM, 1925d).

2. táblázat. Az egyetemközi bizottságba delegált és végül a VKM-miniszter által kiválasztott tagok (VKM, 1925d)

<i>Tudományegyetemek</i>	<i>Az egyetemek által delegált tagok</i>	<i>Az egyetemközi bizottságba a VKM-miniszter által kiválasztott tagok</i>
Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem	Petz Gedeon német irodalomtörténet, a tanárképző intézet igazgatója, Szinnyei József magyar nyelvészet, a tanárvizsgálóbizottság elnöke, Fröhlich Izidor kísérleti és elméleti természettan, Fináczy Ernő pedagógia, Mágócsy-Dietz Sándor növénytan, Angyal Dávid magyar történelem, Némethy Géza klasszika-filológia, Melich János magyar nyelvészet, szláv nyelvészet és irodalom, Kornis Gyula filozófia és pedagógia	Petz Gedeon, Szinnyei József, Fröhlich Izidor, Fináczy Ernő, Mágócsy-Dietz Sándor, Angyal Dávid, Némethy Géza, Melich János, Kornis Gyula
Debreceni Tiszta István Tudományegyetem	Láng Nándor klasszika-filológia, a tanárvizsgáló bizottság elnöke, Pap Károly magyar irodalomtörténet, Pápay József magyar nyelv és összehasonlító finnugor nyelvészet, Mitrovics Gyula pedagógia, Millecker Rezső földrajz, Alföldi András egyetemes történelem,	Láng Nándor, Pap Károly
Pécsi Erzsébet Tudományegyetem	Weszely Ödön pedagógia, a tanárképző intézet szervezésével megbízott tanár, Thienemann Tivadar német nyelv és irodalom, Gorka Sándor állattan	Weszely Ödön, Gorka Sándor
Szegedi Ferenc József Tudományegyetem	Bartók György a tanárképző igazgatója, Csengery János klasszika-filológia, a tanárvizsgáló bizottság elnöke, Kogutovics Károly földrajz, Imre Sándor pedagógia, Szadeczky Lajos magyar történelem, Gelei József állattan, Haár Alfréd matematika, Ortutay Rudolf fizika, Szentpétery Zsigmond ásványtan, Széki Tibor vegytan	Bartók György, Kogutovics Károly, Gelei József

A VKM sajátos hatalomtechnikai lépésével létrehozott testület 1925. június 15-én tartotta meg ülését. Ezen Petz Gedeon bemutatta a budapesti tanárképző intézet tanácsa által 1925 áprilisában jóváhagyott szervezeti szabályzatot, amely már a VKM-miniszter előtt várt jóváhagyásra. A társegyetemek képviselői nem támasztottak érdemi kifogást az eljárással kapcsolatban, sőt, a minisztériumi intencióknak megfelelően sürgősséggel tárgyalták a helyi kari tanácsokban a szervezeti szabályzat végleges változatának jóváhagyását (l. Weszely, 1925; Ferenc József Tudományegyetem Bölcsész- és Történettudományi karának dékánja, 1925). Így a pécsi és a szegedi szabályzatok már június folyamán megérkeztek a minisztériumba, csupán Debrecenben késlekedett az ügyintézés. A minisztériumi tisztviselők ezt

nehezményezték, mivel a szabályzatokat eredetileg 1925 szeptemberében tervezték életbe léptetni egy egyszerre történő jóváhagyással oly módon, hogy a budapesti tanárképző intézet szabályzatának csatolt utóirataiként akarták elfogadtatni a társintézetek szabályzatait is (VKM, 1925a, 1925e).

Noha erre csupán egy hónappal később, a 79.000/1925. (X. 14.) rendelet 1925 októberi kihirdetésével került sor, a minisztériumi törekvéseket így is teljes siker koronázta (Tóth, 1925). A professziós intézmények részéről jelentkező standardizációs igényeket felhasználva uniformizálta a tanárképző intézetek működését, így a tanárjelöltek professzionalizmusának formálását, de eközben a tanárképző intézeteket kiemelte a tanárképzés intézményrendszeréből, a teljes képzést felügyelő szervvé alakítva őket, amelyben elhelyezte a mindenkori kultuszgovernátus támogatóit is. Ennek technikájára jellemző, hogy a VKM nem csupán pénzügyi honoráriummal jutalmazta a szervezeti szabályzatban résztvevő személyeket, így Badics Aurél minisztériumi titkárt, Fináczy Ernőt és Petz Gedeont, de utóbbi számára szimbolikus jutalomként a tanárképző intézet Békefi Remig halála miatt 1924 májusa óta üresedésben levő elnöki székét is odaítélte. Emellett a tanács tagjává vált Kornis Gyula is, aki ugyan már 1921 óta jelen volt óraadóként az intézetben, azonban az 1924-es középiskolai törvényekben játszott kulcsszerepe miatt kinevezésében politikai szempontok is szerepet játszottak.

A kultuszminisztérium ennek következtében számíthatott a tiztagú igazgatótanács tagjainak egy részére saját hatalmpolitikai céljainak elérésére a szakértői döntéshozatali mechanizmusok során (VKM, 1925f).<sup>4</sup> Ez a folyamat lényegében a szervezeti szabályzat elfogadásával egyidejűleg, már 1925 nyarán elindult a professzionalizmus formálására létrejött egyéb egyetemi (Báró Eötvös József Collegium) és egyetemen kívüli felekezeti intézmények (kegyesrendi tanárképző intézet, a tihanyi Szent Benedek rendi Szent Gellért Tanárképző Intézet) tanulmányi szempontból a tanárképző intézetek alá történő rendelésével (I. VKM, 1925g). Így 1925 őszére a tanárképző intézetek a szaktudományos képzés mellett a tanárság ideológiai befolyásolásának<sup>5</sup> legfőbb eszközévé váltak.

Az egyetemi bizottság 1925. júniusi ülésének másik fő kérdése a tanárvizsgálati szabályzat véglegesítése volt. Az elnöki feladatokat ellátó Szinnyei József megállapította, hogy munkájuk arra szorítkozik, hogy a középiskolai törvény által szükségessé tett módosításokat a tanárvizsgálati szabályzatban végrehajtsák. Így módosították a felvehető szakcsoportok összetételét, növelve az élő idegen nyelvek súlyát. Emellett törölték a vizsgakövetelmények közül a magyar nyelvi készségek mérését a nem magyar szakos jelöltek esetében, mivel a törvény ennek a területnek a kérését nem tette kötelezővé, továbbá a pedagógiai vizsgára jelentkezéshez a középiskolai gyakorlatot egy évben állapították meg egységesen (Jegyzőkönyv, 1925a).

Annak a kérdésnek az eldöntésére, hogy a természettudományi szakot a területet hallgató jelöltek túlzott vizsgaterhelése miatt szétbontsák-e, külön albizottságot küldött ki az egyetemi bizottság. A tudományterület felbontása az állattanból és növénytanból álló biológiára és ásványtanra azért merült fel, mert a természettudományi szakosoknak a három részterületből egyszerre kellett vizsgát tenniük az alapvizsga és a szakvizsga folyamán. Végül a kiküldött albizottság a természettudományi megtagadása mellett foglalt állást, az egyes vizsgafokokon két vizsgafordulóban történő vizsgázást lehetővé téve (Jegyzőkönyv, 1925b).

Az egyetemi bizottság tanárvizsgálati szabályzat módosítására irányuló munkálatai közül csupán az albizottságban folyó munka tekinthető olyan munkavégzésnek, amelyhez nélkülözhetetlen volt a szakértői teoretikus tudás (Freidson, 2001). A bizottság szabályzatmódosítására irányuló munkája pusztán technikai jellegű volt. Lényegében az 1924. évi XI. törvény a középiskolai tanárképzésre irányuló hatásainak beemelését eredményezte a vizsgálati szabályzatba, amit az elnöklést végző Szinnyei József, Fináczy Ernő és Kornis Gyula irányítottak az

ülésen. A VKM tehát a professziós intézmények szakértői elitjét arra használta fel, hogy a középiskolai törvényben megjelenő társadalmpolitikai törekvéseket érvényesítse a tanári képesítés feltételeit meghatározó vizsgaszabályzaton keresztül.<sup>6</sup> Ez a törekvés alapjaiban rengette meg a tanárképzés neohumanista filozófiai alapokon álló ideológiai alapjait, mivel az a klasszikus kultúra szemléletformáló hatásaira alapozottan kapcsolta egymáshoz az egyes szaktárgyakat, így megkönnyítve a kultúra egyes részterületeinek tanulmányozását (Horlacher, 2015).

A tanárvizsgálati szabályzat végleges formájának miniszteri rendelettel történő jóváhagyása nem volt olyan gördülékeny folyamat, mint a tanárképző intézet szervezeti szabályzatának kihirdetése. A szabályzat felterjesztésére csupán 1925 októberének végén került sor a munkálatokat irányító Szinnyei József részéről (Szinnyei, 1925a). A minisztérium 1925 legvégén vette fontolóra a szabályzat jóváhagyását (VKM, 1925h), azonban érdemi előrelépés nem történt az ügyben. Ráadásul az ügyintézés tovább nehezítette, hogy a professziós szervek közötti egyetértésen repedések mutatkoztak a vizsgaszabályzatot illetően. Így a pécsi és a szegedi tanárvizsgáló bizottság is utólagos észrevételekkel élt az egyetemközi bizottság által jóváhagyott szövegvariáns több elemével kapcsolatban. A pécsi javaslat mindössze a latin és a görög, a magyar nyelv és irodalom, valamint a művelődéstörténet hallgatásának vizsgázási kötelezettségeit érintette volna. A szegedi azonban a pedagógiai vizsgálat és a gyakorlótanítás viszonyát helyezte volna új alapokra, tehát egy teljes vizsgafok újrakoncipiálását célozta. A fővárosi bizottság mindkét javaslat elvetését kérte a VKM-től arra hivatkozva, hogy a felvetett javaslatokat már a korábbi tárgyalási fordulóban érinették, így újbóli napirendre tűzésük a reformot végletesen elodázta volna (Szinnyei, 1926a, 1926b). Az ügyintézés oly mértékben elhúzódott, hogy a budapesti tanárképző intézet elnöke figyelmeztette a minisztériumot, hogy az egész reformot veszély fenyegeti, hiszen a tanárvizsgálati szabályzaton kellett alapulnia a tanárképző intézeti utasításoknak, azaz a tanárképző intézeti tanterveknek, amelyeket elfogadott vizsgaszabályzat híján nem tudtak kidolgozni (Petz, 1926).

A jóváhagyás elhúzódását legalább három okra lehet visszavezetni. Ezek közül csupán az egyik a pécsi és a szegedi vizsgabizottság észrevételeinek lassító hatása a teljes ügymenetre. Ezenfelül szerepet játszhatott benne a lassú pénzügyi stabilizáció, amely a pengő 1927 január 1-i bevezetésével zárult le (Romsics, 2004). A vizsgaszabályzat ugyanis nagy terjedelmű volt, előállítási költségei az előzetes becslések szerint elérték az 5 millió koronát. Ezt tetézte, hogy a minisztérium a szabályzat kidolgozásáért a budapesti tanárvizsgáló bizottság elnökének és alelnökeinek további 6 millió korona jutalmat irányzott elő. A 11 millió koronás kiadás ebben a pénzügyi környezetben tetemes összegnek számított, amelyet jól mutat, hogy a bizottságnak gyakran az ügyvitelhez szükséges nyomdai ívek néhány tízezer korona állami dotációjához is erőteljesen kellett lobbiznia (Melich, 1926; VKM, 1925i). A késlekedés legnyomósabb oka azonban valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a VKM a tanárképző intézetek átalakításával és a tanárvizsgálati szabályzat felülvizsgálatával lényegében elérte valamennyi törekvését, így a jóváhagyás hátrébb szorult a döntési rangsorban. Ezt látszik erősíteni, hogy Petz Gedeon figyelmeztetése ellenére csupán 1927 nyarán hagyta jóvá a minisztérium a szabályzatot és 1927 szeptemberében a 98.700/1927 (XI. 11.) számú rendelettel hirdette ki.

A szabályzat felülvizsgálatának folyamata és a véglegesítés időbeli elnyújtása azt fejezte ki, hogy a tanári képesítés feltételeit megalapozó szabályzat, amelynek korábbi változatai a szakértői autoritáson és döntéshozatali mechanizmusokon nyugodtak, a VKM által teremtett keretrendszerben egyoldalú módon változott és alárendelődött a minisztériumi intencióknak. Ennek az alárendelődésnek nyomatékot adtak a budapesti vizsgabizottság élén bekövetkezett személyi változások. Csakúgy, mint a tanárképző intézet esetében, a miniszteriális igazgatás már bizonyított személyekkel pótolta a leköszönő Szinnyei József elnököt. Így helyére Fináczy

Ernő került, az egyik alelnöki széket pedig Kornis Gyula foglalta el, aki egyúttal a minisztérium államtitkári rangban működő tisztviselője volt ebben az időszakban (VKM, 1928). A tanárképző intézetet követően tehát az állami befolyás erősödését a tanárvizsgáló bizottság felett a személyi kinevezések is világossá tették.

A professzionalizmus, illetve a professzionalitás formálásának egységes protokollok mentén történő standardizációját ürügyként használta fel az állam hatalmi törekvéseinek erősítésére a professziós intézmények felett. Ezt teszi jól megragadhatóvá a reformfolyamat utolsó eleme. A Gyakorlóévi Szabályzatot és Utasítást, amelyet a VKM az 525-5-18/1929 (VI. 16.) rendelettel hagyott jóvá, ugyanis eredetileg azzal a szándékkal alkották meg, hogy a tanárjelöltek gyakorlati eljárásait formáló gyakorlóiskolák eljárásrendjét a jelöltek tanítási módszereinek kialakításában standardizálják. A rendeletet azonban nem lehetett valamennyi tanárjelöltre kiterjedően alkalmazni. A Staud János gyakorlóiskolai igazgató által kidolgozott dokumentum eredeti célja ugyanis az volt, hogy a gyakorlótanítás eltöltésének módja az egész országban egységes legyen. Így alapelveket tartalmazott a gyakorlóévi jelentkezésre, a gyakorlatvezető tanárok szerepére, az általuk alkalmazott eljárásokra, a jelöltek kötelességeire, a gyakorlati és elméleti képzésre kiterjedően (Staud, 1932).

A szabályzat betartásának feltételei azonban csupán a fővárosi tanárképző intézet gyakorlóiskolájában voltak adottak személyi és infrastrukturális tekintetben is. Az intézet viszont legfeljebb 40 jelöltet tudott fogadni egy félévben. A létszám feletti jelölteket előbb 1931-től a VI. kerületi Báró Kemény Zsigmond Gimnáziumba, majd 1938-tól a Madách Imre Gimnáziumba irányították. Ezek ugyanakkor mindössze gyakorló jellegű iskolák voltak, amely azt fejezte ki, hogy a gyakorlótanítás alapelveinek betartása nem minden tekintetben érvényesült. A női tanárjelöltek részére pedig egyáltalán nem állt rendelkezésre gyakorlóiskola, számukra kizárólag a Mária Teréziáról elnevezett leánylíceumban és az Erzsébet Nőiskolában mint gyakorló jellegű intézményekben nyílt lehetőség a gyakorlóév eltöltésére. Így a professzionalitás egységes protokoll mentén történő standardizált formálása, azaz valamennyi gyakorló jellegű iskolában hasonló eljárásrend alkalmazása a gyakorlati képzésben már a reformfolyamat végén sem teljesült. A tanári hivatás alacsony társadalmi megbecsültsége és az ország újbóli világháborúba sodródásának eredményeként előállt tanárhiány miatt pedig végül a minisztérium ennek alapelvét is feladta. A jelölteknek ugyanis a VKM 94.500/1942. IV. 1. (XI. 7.) rendelete nyomán az egy évi gyakorlóidőből mindössze 3 hetet kellett a tanárképző intézeti székhelyen gyakorlattal eltölteniük (Mártonffy, 1942). Végül soron tehát a tanárképzés reformjának 1924 utáni története a professziós szervek feletti állami kontroll kiteljesedéseként ragadható meg, amely a reform eredeti alapelveit (egységes valamennyi jelöltre kiterjedő elméleti és gyakorlati képzés) felhasználta, de azokat fokozatosan háttérbe szorítva segítette a professziós csoportok feletti ellenőrzés megerősítését.

## Diszkusszió

A tanulmány egy új kronológiai és elméleti keretet felkínálva három kutatási kérdés mentén azt vizsgálta, hogy a két világháború közötti időszakban az államhatalom és a tanárképzést felügyelő szakértői csoportok kapcsolata milyen módon változott meg. A változás irányát tekintve abból a feltételezésből indult ki a kutatás, hogy az állam és a szakértői elitek közötti kapcsolat kereteinek átalakulása a professziós intézményeket deprofesszionalizációs pályára helyezte.

A reformfolyamat kezdeti szakaszában a professziós intézmények a hagyomány által kialakított kereteket követve kezdték meg az egymás közötti, illetve az államhatalom képviselőivel történő egyeztetéseket. A reformok alapelveinek a minisztérium által történő kijelölése ugyan gyanakvást ébresztett, és a testnevelés rendes középiskolai szakká történő nyilvánításának szándéka tiltakozást is kiváltott, de a VKM a törvény kidolgozásába történő bevonásán keresztül átmenetileg engedményt tett a szakértői csoport számára. Az 1924. évi XXVII. törvény elfogadását követően azonban a szakértői csoportok mozgásterére lényegében a tanárképző intézeti szervezeti szabályzat és a tanárvizsgálati szabályzat felülvizsgálata esetében is az állami törekvések kodifikációjára redukálódott, amelynek különös súlyt adott a tanárképző intézetek szabályzatának egyszerre történő jóváhagyása és a tanárvizsgálati szabályzat elfogadásának elnyújtása a professziós intézmények jelzései ellenére.

A reformfolyamat a korábbi szakirodalmi megállapításokkal szemben nem korlátozódott az 1924. évi törvény elfogadására (Ladányi, 2008; Németh, 2005, 2012; Pukánszky, 1989, 2012–2013) és a végrehajtási rendeletek kidolgozására. A szakértői csoportok által elindított folyamatokat lényegében a törvény elfogadása és a végrehajtási szabályok kidolgozása új mederbe terelte, amelynek alapelveit a VKM határozta meg. Ezeknek az alapelveknek a formálásában különösen a minisztérium által fontosnak tartott területek esetében (pl. a tanárképző intézetek szerepének újrapozicionálása, középiskolai tanárok kinevezése a professziós intézményekbe) a szakértői csoportoknak mozgásterére nem volt. A reform eredményeként pedig az állam képes volt a professziós intézmények működését befolyásolni az új szabályzatokon és a testületeket alkotó szakértők gondos, a kormányzati kultúrpolitikával konformitást mutató személyek megválogatásán keresztül.

A minisztérium szerepfelfogása a reformfolyamat egészében dinamikusan változott aszerint, hogy a befolyás elérni kívánt mértékének célját az együttműködésnek milyen módozatai szolgálják leginkább. A reform kezdeti, 1921–1924 közötti szakaszában csupán az alapelveket írta elő a minisztérium, és látszólag törekedett a korábban kialakult együttműködési formák fenntartására. 1924 után azonban az egyetemi bizottság létrehozásával nem hagyott kétséget afelől, hogy a standardizációra irányuló törekvéseket a professziós intézmények részéről csak annyiban teljesíti, amennyiben az az állami befolyás kiterjesztését szolgálják. A deprofesszionizáció fogalma azt a visszarendeződési dinamikát segít megragadni, amelynek a során az állam és a professziós testületek közötti együttműködés a monopólium fenntartásában felborul. Ez a megváltozott kapcsolat pedig a szakcsoport működésének diszfunkcióihoz vezetett, amely a speciális munkavégzési terület feletti teljes felügyelet megszűnésének veszélyét hordozta magában.

#### *Köszönetnyilvánítás*

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj, valamint a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

## Irodalom

- Babbie, E. R. (2008). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* (6. kiad.). Balassi Kiadó.
- Boreham, P. (1983). Indetermination: Professional knowledge, organization and control. *The Sociological Review*, 31(4), 693–718. doi: 10.1111/j.1467-954X.1983.tb00727.x
- Coffey, A. (2014). Analysing documents. In U. Flick (Ed.), *The Sage handbook of qualitative data analysis* (pp. 367–379). Sage.  
[https://www.ufs.ac.za/docs/librariesprovider68/resources/methodology/uwe\\_flick\\_\(ed-\)\\_the\\_sage\\_handbook\\_of\\_qualitative\(z-lib-org\)-\(1\).pdf?sfvrsn=db96820\\_2](https://www.ufs.ac.za/docs/librariesprovider68/resources/methodology/uwe_flick_(ed-)_the_sage_handbook_of_qualitative(z-lib-org)-(1).pdf?sfvrsn=db96820_2)  
 doi: 10.4135/9781446282243.n25
- Csikós, Cs. (2020). *A neveléstudomány kutatómódszertanának alapjai*. ELTE Eötvös Kiadó.  
[https://www.eltereader.hu/media/2020/12/web\\_Csikos-Csaba\\_Bevezetes\\_.pdf](https://www.eltereader.hu/media/2020/12/web_Csikos-Csaba_Bevezetes_.pdf)
- Dénes, I. Z. (2017). Az igazolási eljárástól a nyugdíjazásig. Marczali Henrik eltávolítása az egyetemről (1919–1924). *Századok*, 151(6), 1333–1362.  
[https://epa.oszk.hu/03300/03328/00027/pdf/EPA03328\\_szazadok\\_2017\\_06\\_1333-1362.pdf](https://epa.oszk.hu/03300/03328/00027/pdf/EPA03328_szazadok_2017_06_1333-1362.pdf)
- Evetts, J. (2003). The sociological analysis of professionalism. Occupational change in the modern world. *International Sociology*, 18(2), 395–415. doi: 10.1177/0268580903018002005
- Felkai, L. (1983). A budapesti gyakorlógimnázium munkája és a tanárképzés története a XIX. század második felében. In L. Felkai (Ed.), *Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus korából* (pp. 263–303). Tankönyvkiadó.
- Freidson, E. (1984). The changing nature of professional control. *Annual Review of Sociology*, 10(1), 1–20. <https://www.jstor.org/stable/2083165> doi: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.10.1.1>
- Freidson, E. (2001). *Professionalism. The third logic*. Polity Press.
- Garai, I. (2014). *A tanári elitképzés műhelye. A Báró Eötvös József Collegium története az 1895–1945. ELTE Eötvös József Collegium*. <https://mek.oszk.hu/13400/13456/13456.pdf>
- Garai, I. (2022). A szakértői autoritás korlátozására tett kísérletek a középiskolai tanárképzés területén az első világháborút követően. *Iskolakultúra*, 32(10), 62–76. doi: 10.14232/iskcult.2022.10.62
- Haug, M. R. (1972). Deprofessionalization. An alternate hypothesis for the future. *The Sociological Review*, 20(1), 195–211. doi: 10.1111/j.1467-954X.1972.tb03217.x
- Haug, M. R. (1975). The deprofessionalization of everyone? *Sociological Focus*, 8(3), 197–213. doi: 10.1080/00380237.1975.10570899
- Hermann, U. G. (2021). Quellengattungen. In G. Kluchert, K-P. Horn, C. Groppe, & M. Caruso (Eds.), *Historische Bildungsforschung. Konzepte – Methoden – Forschungsfelder* (pp.113–126). Verlag Julius Klinkhardt.
- Hesse, H. A. (1968). *Berufe im Wandel: ein Beitrag zum Problem der Professionalisierung*. Eke.
- Horlacher, R. (2015). *The educated subject and the German concept of Bildung. A comparative cultural history*. Routledge.
- Horn, K.-P. (2016). Profession, professionalisation, professionalism, professionalism – Historical and systematic remarks using the example of German teacher education. *British Journal of Religious Education*, 38(2), 130–140. doi: 10.1080/01416200.2016.1139888
- Horn, K-P., & Kemnitz, H. (2021). Pädagogische Berufe. In G. Kluchert, K-P. Horn, C. Groppe, & M. Caruso (Ed.), *Historische Bildungsforschung. Konzepte – Methoden – Forschungsfelder* (pp. 353–364). Verlag Julius Klinkhardt.
- Jarausch, H. K. (2012). The perils of professionalism. Lawyers, teachers and engineers in Nazi Germany. *Historical. Social Research, Supplement*, 24, 157–183.  
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-379082>
- Johnson, T. J. (1972). *Professions and power*. MacMillan.
- Kékes Szabó, M., & Pukánszky, B. (1998). Oktatásméleti koncepciók és a tanárképzés gyakorlata a kolozsvári-szegedi egyetemen (1872–1934). In M. Kékes Szabó & B. Pukánszky (Eds.), *A tanárképzés a kolozsvári-szegedi Ferenc József Tudományegyetemen 1872–1934* (pp. 5–52). Országos Közoktatási Intézet.



- Keller, M. (2021). Saját törvényeik szerint? A középiskolai tanárok szakmai autonómiája a 19. század végén. *Replika*, 21(119–120), 85–98. doi: [10.32564/119-120.4](https://doi.org/10.32564/119-120.4)
- Kéri, K. (2001). *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Műszaki Könyvkiadó.
- Kéri, K. (2017). Csomópontok a magyarországi (és pécsi) tanárképzés történetében. In R. Kurucz (Ed.), *A pedagógusképzés évszázadai a Kárpát-medencében* (pp. 9–22). Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.
- Kiss, I. (1987). *A Trefort ucai „minta”*. Az ELTE Ságvári Endre Gyakorlóiskola története. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kiss, I. (1991). *Szemelvények a budapesti egyetemi tanárképző intézet gyakorlógimnáziumának jegyzőkönyveiből (1924–1944)*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- Kiss, J. M., Szögi, L., & Ujváry, G. (Eds.). (1988). *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Repertórium. 1635–1975*. Eötvös Loránd Tudományegyetem.  
[https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE\\_Tort\\_10/?pg=156&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_Tort_10/?pg=156&layout=s)
- Kleisz, T. (2002). A professziódiskurzus. *Tudásmenedzsment*, 3(2), 28–51.  
[http://epa.niif.hu/02700/02750/00006/pdf/EPA02750\\_tudasmenedzsment\\_2002\\_02\\_028-051.pdf](http://epa.niif.hu/02700/02750/00006/pdf/EPA02750_tudasmenedzsment_2002_02_028-051.pdf)
- Ladányi, A. (2008). *A középiskolai tanárképzés története*. Új Mandátum Kiadó.
- Larson, M. S. (2013). *The rise of professionalism. Monopolies of competence and sheltered markets*. Routledge.
- Lundgreen, P. (1999). Berufskonstruktion und Professionalisierung in historische Perspektive. In H. J. Apel, K-P. Horn, P. Lundgreen, & S. Uwe (Eds.), *Professionalisierung pädagogische Berufe im historischen Prozeß* (pp. 19–34). Verlag Julius Klinkhardt.
- McClelland, C. E. (1991). *The German experience of professionalism: Modern learned professions and their organizations from the early nineteenth century to the Hitler era*. Cambridge University Press. doi: [10.1017/cbo9780511528910](https://doi.org/10.1017/cbo9780511528910)
- Mészáros, I. (1991). *Magyar iskolatípusok, 996–1990*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- Mietzner, P. (2021). Qualitative Methoden. In G. Kluchert, K-P. Horn, C. Groppe, & M. Caruso (Eds.), *Historische Bildungsforschung. Konzepte – Methoden – Forschungsfelder* (pp.127–136). Verlag Julius Klinkhardt.
- Nagy, P. T. (1996). Szerkezetpolitika Magyarországon (1867–1948). *Educatio*, 5(2), 290–302.
- Nagy, P. T. (2002). *Hajzálcsovek és nyomáspontok. Oktatáspolitikai a 19-20. századi Magyarországon*. Oktatáskutató Intézet – Új Mandátum Könyvkiadó.
- Nagy, P. T. (2003). Oktatáspolitikai változások az első világháború után. *Iskolakultúra*, 13(6–7), 63–72. [http://epa.oszk.hu/00000/00011/00072/pdf/iskolakultura\\_EPA00011\\_2003\\_06\\_07\\_063-072.pdf](http://epa.oszk.hu/00000/00011/00072/pdf/iskolakultura_EPA00011_2003_06_07_063-072.pdf)
- Nagy, P. T. (2005). Az állami befolyás növekedése a magyarországi oktatásban (1867–1945). *Iskolakultúra*, 15(2), 3–229.  
<https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/20276/20066>
- Németh, A. (2004). Egyetemi neveléstudomány – Reformpedagógia – Magyar Oktatásügyi Reformok. *Magyar Pedagógia*, 104(1), 39–55.  
<https://www.magyarpedagogia.hu/index.php/magyarpedagogia/article/view/305/303>
- Németh, A. (2005). *A magyar pedagógia tudománytörténete. Nemzetközi tudományfejlődési és recepciós hatások, nemzeti sajátosságok*. Gondolat Kiadó.
- Németh, A. (2009). A magyar középiskolai tanárképzés és szakmai professzió kialakulása a 18–20. században. *Educatio*, 18(3), 279–290. <http://real.mtak.hu/36274/>
- Németh, A. (2012). *Magyar pedagógusképzés és pedagógus szakmai tudásformák I. 1775–1945. Nemzeti fejlődési trendek, nemzetközi recepciós hatások*. ELTE Eötvös Kiadó.
- Németh, A., & Pukánszky, B. (2021). Herbartianism as an Eastern Central European phenomenon and its reception in Hungary. *History of Education & Children's Literature*, 16(1), 65–86.
- Nóbiák, A. (2019). A pedagógiai szaksajtó és a néptanítói szakmások dualizmus korában. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.  
[http://real.mtak.hu/113973/1/Nobik\\_Atila\\_A\\_pedagogiai\\_szaksajto\\_es\\_a\\_neptanitoi\\_szakmasodas\\_a\\_dualizmus\\_koraban\\_2019\\_beliv.pdf](http://real.mtak.hu/113973/1/Nobik_Atila_A_pedagogiai_szaksajto_es_a_neptanitoi_szakmasodas_a_dualizmus_koraban_2019_beliv.pdf)

- Orosz, G. (2012). Tanárvizsgáló Bizottság, Tanárképző Intézet. In I. Orosz & J. Barta (Eds.), *A debreceni egyetem története 1912–2012* (pp. 230–244). Debreceni Egyetemi Kiadó.  
<https://mek.oszk.hu/18400/18465/18465.pdf>
- Parsons, T. (1954). *Essays in sociological theory*. Macmillan.
- Patyi, G. (2015). Tanárképzés, szakmai tanárképzés a 19. század második felében. *Képzés és Gyakorlat*, 13(1–2), 411–418.  
[http://trainingandpractice.hu/?q=hu/kepzes\\_es\\_gyakorlat/content/1664051746](http://trainingandpractice.hu/?q=hu/kepzes_es_gyakorlat/content/1664051746)
- Patyi, G. (2016). Párhuzamok és különbségek: középiskolai tanárképzés a Lajtán innen és túl a 19. század második felében. *Képzés és Gyakorlat*, 14(3–4), 257–266.  
[http://real-j.mtak.hu/10870/2/kepzes\\_es\\_gyakorlat-teljes\\_szam-2016-3-4.pdf](http://real-j.mtak.hu/10870/2/kepzes_es_gyakorlat-teljes_szam-2016-3-4.pdf)
- Pukánszky, B. (1989a). A középiskolai tanárképzés 1924-es reformja Magyarországon. *Pedagógiai Szemle*, 39(11), 1045–1055.
- Pukánszky, B. (1989b). *Személyiségpedagógia és tanárképzés. Schneller István munkássága* [Kandidátusi doktori értekezés, József Attila Tudományegyetem].  
<http://www.pukanszky.hu/kand.pdf>
- Pukánszky, B. (2012–2013). A tanárképző intézet szerepének alakulása a magyarországi tanárképzés történetében. *Pedagógusképzés*, 10–11(39–40), 73–91. doi: 10.37205/TEL-hun.2012-2013.06
- Pukánszky, B. (2015). Kooperáció vagy konkurencia? Adalékok a középiskolai tanárképzés helyi szabályozásának történetéhez. In G. Baska & J. Hegedűs (Eds.), *Égi iskolák, földi műhelyek* (pp. 119–139). ELTE PPK. doi: 10.184599/nasz.20159.12
- Rakaczkiné, T. K. (1996). A szervezett tanárképzés kialakulása a budapesti tudományegyetemen. Mozaikok a középiskolai tanárképzés történetéből. *Magyar Pedagógia*, 96(2), 157–168.  
[http://misc.bibl.u-szeged.hu/13760/1/mp\\_1996\\_002\\_6126\\_157-168.pdf](http://misc.bibl.u-szeged.hu/13760/1/mp_1996_002_6126_157-168.pdf)
- Romsics, I. (2004). *Magyarország története a XX. században* (3. kiad.). Osiris Kiadó.
- Simon, Gy. (1963). Neveléstörténeti kutatás levéltárakban. In Kiss, Á., Nagy, S., Szarka, J., & Szokoloszy, I. (Eds.), *Tanulmányok a neveléstudomány köréből 1962. A Magyar Tudomány Akadémia Pedagógiai Bizottságának Gyűjteménye* (pp. 249–278). Akadémiai Kiadó.
- Szabolcs, É. (2011). Deduktív (analitikus) jellegű kutatások. In I. Falus, M. Környei Tóth Istvánné, I. Bábosik, E. Réthy, É. Szabolcs, I. Nahalka, B. Csapó, & M. Nádasi Mayer Miklósné (Eds.), *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe* (pp. 84–94). Műszaki Könyvkiadó.
- Szentpétery, I. (1935). *A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története: 2. köt. A bölcsészettudományi kar története, 1635–1935*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Torren, N. (1975). Deprofessionalization and its sources: A preliminary analysis. *Work and Occupations*, 2(4), 323–337. doi: 10.1177/0730888475002004
- Vajda, T. (2022). A tanárképzés és a gyakorlóiskola története. In T. Antal, & T. Vajda (Eds.), *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története: 2. köt. A kolozsvári egyetem története az alapítástól a szegedi újrakezdésig 1872–1921* (pp. 493–528). Szegedi Egyetemi Kiadó.  
[http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/26102/1/szte\\_elodei\\_tortenete\\_002.pdf](http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/26102/1/szte_elodei_tortenete_002.pdf)
- Zinner, T. (1979). *Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919–1921)*. Akadémiai Kiadó.  
[https://real-eod.mtak.hu/16335/1/AkademiaiKiado\\_000171.pdf](https://real-eod.mtak.hu/16335/1/AkademiaiKiado_000171.pdf)

## Levéltári források, jogforrások

- Békefi, R. (1921a. május 11.). A budapesti tanárképző intézet elnökének felterjesztése a VKM-miniszterhez a tanárképzés Fináczy Ernő által összeállított tervezetéről. [Hivatalos ügyirat.] A Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet elnökségének iratai. (15/b, 4. iktatókönyv, Tanárképző Intézeti Napló 1906–1921., Tk. 202/1921.) ELTE EL, Budapest.
- Békefi, R. (1921b. július 6.). A budapesti tanárképző intézet igazgatótanácsának 1921. június 20-i üléséről készült jegyzőkönyv. [Hivatalos ügyirat.] A Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet elnökségének iratai. (15/b, 4. iktatókönyv, Tanárképző Intézeti Napló 1906–1921., Tk. 252/1921.) ELTE EL, Budapest.

- A Budapesti M. Kir. Középiskolai Tanárképző Intézet Évkönyve az 1930–1931. tanévre (1931). Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Ferencz József Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi karának dékánja (1925. június 18.). Felterjesztés a tanárképző intézeti szabályzat módosítása tárgyában. [Hivatalos ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, 441. bksz./1924–1925.) MNL OL, Budapest.
- Jegyzőkönyv (1925a. június 15.). A középiskolai tanárvizsgálati szabályzat kidolgozására és az 1924. évi XXVII. törvény végrehajtási előmunkálatainak elvégzésére kiküldött egyetemközi bizottság 1925. június 15-én a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara tanácstermében tartott ülése. [Jegyzőkönyv.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1928. (K 636, 303. doboz, 26. tétel, Tv. 70/1925–1926.) MNL OL, Budapest.
- Jegyzőkönyv (1925b. június 23.). Az egyetemközi tanárvizsgálati bizottság által kiküldött albizottság ülésének jegyzőkönyve. [Jegyzőkönyv.] (K 636, 303. doboz, 26. tétel, Tv. 1583/ 1924–1925.) MNL OL, Budapest.
- Középiskolai tanári továbbképző tanfolyamok (1942. május 2.). A Budapesti M. Kir. Középiskolai-Tanárképző Intézet által 1925 és 1942 között rendezett tanári továbbképző tanfolyamok lajstroma [Ügyirat]. A Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet elnökségének iratai, 1942. (15/b, 17. doboz, 2. dosszié, Tk. 551/1942) ELTE EL, Budapest.
- Mártonffy, K. (1942. november 7.) VKM-miniszteri rendelet a gyakorlati tanítás átmeneti szabályozásáról. [Miniszteri rendelet.] A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 6. doboz, 94.500/1942.IV.1.) ELTE EL, Budapest.
- Melich, J. (1926. november 5.). A budapesti középiskolai tanárvizsgáló bizottság ügyvezető alelnökének levele a VKM-miniszterhez az új tanárvizsgálati Szabályzat kinyomtatása tárgyában. [Hivatalos levél.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1928. (K 636, 303. doboz, 26. tétel, Tv. 594/1925–1926.) MNL OL, Budapest.
- Pap, K. (1921. március 15.). A debreceni tanárvizsgáló bizottság magyar irodalomtörténetre kinevezett cenzorának levele a budapesti tanárvizsgáló bizottság elnökségéhez. [Hivatalos levél.] A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 3. doboz, 1. dosszié.) ELTE EL, Budapest.
- Petz, G. (1925a. június 20.). Petz Gedeon a budapesti középiskolai tanárképző intézet igazgatójának levele a VKM-miniszterhez a tanárképző intézet elnökségének és az igazgatótanács tagjainak kinevezése tárgyában. [Hivatalos levél.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1927. (K 636, 248. doboz, 29. tétel, Tk. 684/1924–1925.) MNL OL, Budapest.
- Petz, G. (1925b. május 30.). A budapesti tanárképző intézet igazgatójának felterjesztése a VKM-miniszterhez a szervezeti szabályzat jóváhagyása ügyében. [Hivatalos ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1926. (K 636, 227. doboz, 30. dosszié, Tk. 330/1924–1925.) MNL OL, Budapest.
- Petz, G. (1925c. március 14.). A budapesti tanárképző intézet igazgatójának levele a VKM-miniszterhez az egyetemközi bizottság megalakítása ügyében. [Hivatalos levél.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, Tk. 229/1924/1925.) MNL OL, Budapest.
- Petz, G. (1925d. június 20.). Tk. 685/1924–1925. A budapesti tanárképző intézet igazgatójának levele a VKM-miniszterhez. [Hivatalos levél.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 198. doboz, 30. tétel, Tk. 229/1924–1925.) MNL OL Budapest.
- Petz, G. (1926. december 15.). A budapesti tanárképző intézet elnökének levele a VKM-miniszterhez a középiskolai tanárvizsgálati szabályzat életbeléptetése tárgyában. [Hivatalos levél.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1928. (K 636, 303. doboz, 26. tétel, Tk. 681/1925–1926., 1926–1927.) MNL OL, Budapest.

- R. Kiss, I. (1921). Javaslatok a magyar történeti alapvizsgálati és szakvizsgálati követelményekre. [Hivatalos levél.] A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 3. doboz, 1. dosszié.) ELTE EL, Budapest.
- Staud, J. (1932. május 6.). A gyakorlóiskola igazgatójának levele a budapesti tanárképző intézet elnökségének a Gyakorlóévi Szabályzat és Utasítás újbóli kiadására vonatkozóan. [Hivatalos levél.] A Budapesti Középiszkolai Tanárképző Intézet elnökségének iratai. (15/b, 6. doboz, 2523/1931–1932.) ELTE EL, Budapest.
- Szinnyei, J. (1921a). Javaslatok a középiszkolai tanárvizsgálat reformja ügyében. [Hivatalos levél.] A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 11. doboz.) ELTE EL, Budapest.
- Szinnyei, J. (1921b). A tanárvizsgálati szabályzat megújításával kapcsolatos felhívás a budapesti középiszkolai tanárvizsgáló bizottság elnökségétől a bizottság kinevezett és korábbi tagjainak. [Kézírtos dokumentum]. A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 3. doboz, 1. dosszié) ELTE EL, Budapest.
- Szinnyei, J. (1923. augusztus 18.). A budapesti tanárvizsgáló bizottság elnökének felterjesztése a VKM-miniszterhez a tanárvizsgálati szabályzat módosítása ügyében. [Hivatalos ügyirat] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, Tv. 81/1923–1924.) MNL OL, Budapest.
- Szinnyei, J. (1925a. október 30.). A budapesti tanárvizsgáló bizottság elnökének felterjesztése a VKM-miniszterhez a tanárvizsgálati szabályzat megújítása ügyében. [Hivatalos ügyirat]. A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 3. doboz, 1. dosszié, 544/1925.) ELTE EL, Budapest.
- Szinnyei, J. (1925b. március 13.). A budapesti középiszkolai tanárvizsgáló bizottság elnökének levele a VKM-miniszterhez az egyetemközi bizottság megalakítása ügyében. [Hivatalos levél.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, Tv. 860/1924–1925.) MNL OL, Budapest.
- Szinnyei, J. (1926a. november 15.). A budapesti középiszkolai tanárvizsgáló bizottság elnökének levele a VKM-miniszterhez az új középiszkolai tanárvizsgálati szabályzathoz érkező javaslatok ügyében. [Hivatalos ügyirat.] (K 636, 303. doboz, 26. tétel, Tv. 495/1926–1927.) MNL OL, Budapest.
- Szinnyei, J. (1926b. december 29.). A budapesti középiszkolai tanárvizsgáló bizottság elnökének levele a VKM-miniszterhez az új középiszkolai tanárvizsgálati szabályzathoz érkező javaslatok ügyében. [Hivatalos ügyirat.] (K 636, 303. doboz, 26. tétel, Tv. 646/1926–1927.) MNL OL, Budapest.
- Tóth, L. (1925. október 14.) A VKM IV. ügyosztályának intézkedése a budapesti, szegedi, debreceni és pécsi középiszkolai tanárképző intézeti szervezeti szabályzatainak jóváhagyásáról. [Hivatalos ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1926. (K 636, 227. doboz, 30. dosszié, 79.000/1925. IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1888). *50.098/1888. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministeriumtól. – 50.098. szám. Szabályzat a középiszkolai (gymnasiumi és reáliskolai) tanárvizsgálat tárgyában.* M. Kir. Belügyministerium.
- VKM (1921. május 14.). A VKM értesítése a tanárképzés reformja ügyében tartott tanácskozásokról a budapesti tanárvizsgáló bizottság elnökségének. [Minisztériumi rendelet.] A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 3. doboz, 1. dosszié, 5.725/1921. V.) ELTE EL, Budapest.
- VKM (1922a. január 19.). A VKM-miniszter leirata a budapesti tanárvizsgáló bizottsághoz a tanárképző intézet a tanárvizsgálati reformokat illető javaslatai tárgyában. [Hivatalos levél.] A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 3. doboz, 1. dosszié, 5734/921.V.) ELTE EL, Budapest.
- VKM (1922b. január 19.). A VKM-miniszter levele Békefi Remig, a tanárképző intézet elnökének a tanárvizsgálati reformok ügyében. [Hivatalos levél.] A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 3. doboz, 1. dosszié, 5734/921.V.) ELTE EL, Budapest.
- VKM (1925a. augusztus 13.). A VKM IV. ügyosztályának intézkedése a szegedi és a debreceni tanárképző intézetek szervezeti szabályzatának kidolgozása ügyében. [Hivatalos ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, 65.757/1925.) MNL OL, Budapest.

- VKM (1925b. február 21.). A VKM. IV. ügyosztályának rendelete a középiskolai tanárok képzéséről és képzéséről szóló 1924: XXVII. tc. végrehajtási munkálataival megbízandó bizottság megalakítására. [Minisztériumi rendelet.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, 21.434/1925. IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1925c. március 31.). A VKM IV. ügyosztályának sürgetése a középiskolai tanárképzésről szóló 1924: XXVII. tc. végrehajtási munkálatainak megalakítandó bizottság létrehozására. [Minisztériumi rendelet.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, 29.363/1925.IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1925d. május 14.). A VKM IV. ügyosztály intézkedése a középiskolai tanárképzésről és képzéséről szóló 1924: XXVII. tc. végrehajtási munkálataival megbízandó egyetemközi bizottság megalakítására. [Minisztériumi ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, 33.164/1925. IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1925e. június 26.). A VKM IV. ügyosztály intézkedése az Erzsébet Tudományegyetem tanárképző intézete szervezeti szabályzatának jóváhagyása ügyében. [Hivatalos ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, 52.514/1925. IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1925f. június 12.). A VKM IV. ügyosztályának előterjesztése a budapesti tanárképző intézet elnökének és igazgatótanácsának kinevezésére az 1925/1926-os ötéves ciklútól számított öt évre. [Minisztériumi ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1927. (K 636, 248. doboz, 29. tétel, 53.665/1925. IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1925g. június 20.). A VKM IV. ügyosztályának előterjesztése a középiskolai tanárok képzéséről és képzéséről szóló 1924. évi XXVII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtása ügyében. [Minisztériumi előterjesztés.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, 50.769/1925. IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1925h. novembere). A VKM IV. ügyosztályának előterjesztése a tanárvizsgálati szabályzat jóváhagyása ügyében. [Minisztériumi ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1928. (K 636, 303. doboz, 26. tétel, 91.000/1925. IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1925i. november 11.). A VKM IV. ügyosztályának véleménye a budapesti középiskolai tanárvizsgáló bizottság elnökének felterjesztéséről a szabályzat elkészítéséért járó tiszteletdíj engedélyezése ügyében. [Minisztériumi ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1928. (K 636, 303. doboz, 26. tétel, 87.542/1925. IV.) MNL OL, Budapest.
- VKM (1928. szeptember 18.). A VKM ügyosztályának tájékoztatása Fináczy Ernő elnökké, Kornis Gyula államtitkár alelnökké történő kinevezéséről a budapesti tanárvizsgáló bizottsághoz. A Budapesti Tanárvizsgáló Bizottság elnökségének iratai. (14/e, 3. doboz, 8. dosszié, 66.036/928.V.) MNL OL, Budapest.
- Weszely, Ö. (1925. június 18.). Az Erzsébet Tudományegyetem bölcsészeti kara dékánjának felterjesztése a VKM-miniszterhez a tanárképző intézet szervezeti szabályzatának jóváhagyása tárgyában. [Hivatalos ügyirat.] Egyetemek, főiskolák, tudományos intézetek. Tanárképző Intézetek ügyei. Tanárvizsgáló Bizottságok ügyei, 1925. (K 636, 197. doboz, 30. tétel, 316 D. szám/1924–1925.). MNL OL, Budapest.

## ABSTRACT

### THE DEPROFESSIONALIZATION OF SECONDARY SCHOOL TEACHER TRAINING BETWEEN THE TWO WORLD WARS: THE REFORM OF TEACHER TRAINING BETWEEN 1921–1929

Imre Garai

Keywords: secondary teacher education, interwar period, teacher training institution, standardization, deprofessionalization

1924 is perceived as a special year due to the introduction of Act 27 of 1924 on the training and qualification of secondary school teachers in Hungary. So far, analyses of the law have outlined the connection between the transformation of teacher training and the social aims of the government expressed in the modification of the institutions of secondary schools. The current study seeks to interpret the reform of teacher education from a different angle in a new chronology and by the application of a new theoretical framework. The application of the critical approach of professional theories, and particularly the notion of deprofessionalization shed light on the alternating connections between the government and the professional groups that monopolized secondary teacher training. Document analysis of archival sources and secondary literature review were employed as primary methods. Results of the research suggest that government entities utilized the standardization endeavours of professional groups to extend the political control of professional institutions by determining the conditions of revising key documents of their operation, and also by the appointment of government affiliates in key positions. Intrusion into the operation of professional institutions to such an extent threatened with the perspective of deprofessionalization.

Magyar Pedagógia, 124(1). 3–26. (2024)

doi: 10.14232/mped.2024.1.3

Garai Imre:  <https://orcid.org/0000-0001-7129-7807>

Eötvös Loránd Tudomány Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet,  
Elméleti Történeti és Összehasonlító Pedagógiai Kutatócsoport  
H–1075 Budapest, Kazinczy utca 23–27.

garai.imre@ppk.elte.hu

## Jegyzetek

- <sup>1</sup> Az egyetemek ellenőrzésének igénye már az 1918–1919-es forradalmak során felmerült, mivel a forradalmi erők a felsőoktatást túlságosan konzervatívnak találták, amelyek akadályozták az új társadalmi rend kialakulását. Az ellenforradalmi kurzus azonban az egyetemekről kikerülő, s a forradalmakban résztvevő „akadémiai proletariátus veszélye” (Nagy 2003), illetve a forradalmak alatt kinevezett, vagy az azokkal szimpátiát nyilvánító oktatók miatt is bizalmatlanul viseltetett a felsőoktatási intézményekkel szemben. Az ellenőrzés igényének több formában szereztek érvényt 1920 után. Ennek erőszakos jellege a rendszer konszolidációjának kezdetéig az egyetemi karhatalmi alakulatok tevékenységében érhető tetten (Zinner, 1979), majd a konszolidálódó viszonyok között megjelentek a kontroll kifinomultabb formái az egyetemi tanszemélyzet személycseréinek, illetve az egyetemi oktatás működésének szabályozását szolgáló törvények formájában (Dénes, 2017; Ladányi, 2008). A tanulmány lényegében amellett érvel, hogy az 1924. évi XXVII. törvény is az állami ellenőrzés kiterjesztésének egy kifinomult eszköze volt a tanárképzés területén.
- <sup>2</sup> A tanárképző intézmények közül azért csupán ez a két intézmény kapott meghívást, mert Debrecenben és a pozsonyi-pécsi egyetemen ekkor még nem működtek tanárképző intézmények. Utóbbiakat épp az 1924. XXVII. törvény eredményeként szervezték meg (I. Weszely, 1925; VKM, 1925a).
- <sup>3</sup> Az Országos Testnevelési Tanács és a Magyar Királyi Állami Tornatanító Képző Intézet 1921–1923 között sikertelenül próbálták elérni, hogy a testnevelés egyenrangú és más rendes középiskolai tárgyakhoz kapcsolható területté váljon. A tervezetet több tárgyalási fordulóban egyeztetették a tanárképző intézettel, amely arra hivatkozva, hogy a testnevelés nem rokonítható más elméleti területtel, rendre elutasította a javaslatot ezzel védve a tanárképzés eszmei egységét. A javaslattevők azonban ügyüknek megnyerték a VKM támogatását, amely azzal kecsesgetett, hogy a szakértői ellenállás ellenére a javaslatot egyfajta politikai akarat kifejeződéseként keresztül lehet vinni. Nem várt módon épp ez ítélte kudarcra a terveket, ugyanis a tornatanárképzés gyakorlatát az Eötvös Collegiumban kívánták megvalósítani, amelynek curatore, Teleki Pál ezt ellenezte. Megjegyezte egyúttal, hogy a középiskolai tanárképzés oly irányú átalakítását, hogy a testnevelés megjelenjen a képzésben, nem támogatja. Így Teleki politikai tekintélye a tanárképző intézet segítségére volt, amelynek szakértői érvelése hatástalan maradt a VKM előtt (Garai, 2022).
- <sup>4</sup> Ez a megállapítás némi magyarázatra szorulhat az olvasó számára, amelyet leginkább a tanárképző intézet igazgatótanácsának a reform előtti és utáni személyi változásai nyomán lehet leginkább szemléltetni. A forradalmakat követően a VKM 110.614/1920.V. rendelete nevezte ki az újjászervezett tanárképző intézet igazgatótanácsát és elnökségét. Annak ellenére, hogy Petz Gedeon jelezte a minisztérium felé, az elnökség iránti igényét, általános meglepetésre nem ő, hanem Békei Remig zirci apát kapta meg a pozíciót, aki korábban elfoglaltságára hivatkozva lemondott a tanácstagságról, majd fizetetlen minőségben volt jelen az intézet életében. Békefi kinevezése azért is volt váratlan, mert tanácstagként alig egy évtizedes tapasztalattal rendelkezett, ráadásul ciszterci rendi áldozópapként felszentelt egyházi személy volt. A szekuláris tanárképzés igényével létrehozott tanárképző intézet élére történő kinevezése egyértelmű üzenetet hordozott: a keresztény-konzervatív reformkurzus ki kívánta terjeszteni befolyását az intézet fölé. Az elnök mellé a rendelt igazgatóként Petz Gedeont, igazgatóhelyettesként Melich Jánost, tanácsagoként Angyal Dávidot, Fináczy Ernőt, Fröhlich Izidort, Mágócsy-Dietz Sándort, Némethy Gézát, Pauler Ákost és Szinnyei Józsefet nevezte ki. A tanácsagok közül Angyal Dávid bölcsészkaros dékánként, irányította a forradalmakat követő igazolási eljárásokat. Ezekben részben a karon, részben az Akadémián Fináczy Ernő is szerepet vállalt (Garai, 2022; Petz, 1925d; Szentpétery, 1935). Tehát az elnök és az igazgatótanács két tagja olyan személyek voltak, akik megbízatásaikon keresztül a kormányzati politikával szemben legalábbis nem viseltettek különösebb fenntartásokkal. A tanárképzés reformjának hatására az igazgatótanács 1925-ben kinevezett tagjai között a kormányzati politikát elfogadó személyek száma tovább nőtt. Angyal és Fináczy mellett elnökké nevezte ki a minisztérium Petz Gedeont a reformban betöltött szerepe miatt, amely jelezte a bizalmat iránta, az elnökhelyettes pedig Melich János lett. Mellettük a tanács tagjává vált Kornis Gyula, Mágócsy-Dietz Sándor, Pauler Ákos, a reformfolyamatot a tanárvizsgáló bizottságban irányító Szinnyei József, valamint a már említett Kispárti János kegyesrendi gimnáziumi igazgató és Mikóla Sándor evangélikus gimnáziumi tanár. Kornis, Angyal, Fináczy és a reformfolyamatokat vezető Petz és Szinnyei mellett a két felekezeti középiskolai tanár, igazgató kinevezése beleillik abba az oktatáspolitikai kurszuba, hogy a dualista érával szemben az állami befolyás kiterjesztésének egyik eszköze lett a felekezetekre történő támaszkodás (Nagy, 2005, pp. 107–108). Nem volt ez másként a tanárképző intézethez kinevezett két tanár esetében sem, akiknek a kinevezési javaslatba hozásánál külön ki is emelte az előterjesztő elnök, hogy tudományos eredményeik mellett kinevezésük javaslatba hozásának épp az az oka, hogy mindkettő az iskolafenntartásban érdekelt felekezetekhez tartoztak (Petz, 1925d). Így a tanácsagok között, többen kifejezetten a kultúrpolitika eredményeként nyertek kinevezést, vagy időközben a reform során bizonyították lojalitásukat, amelyet tiszteleti címekkel, vagy vezetői kinevezésekkel honorált a VKM.
- <sup>5</sup> A befolyás két vonatkozásban érvényesült. Egyfelől a tanárképző intézet igazgatótanácsának összetétele, a köztük kormányzati kultúrpolitikát elfogadó, vagy kifejezetten támogató tanácsagokkal, állította össze a tanárképző intézet képzési programját, amelyben maguk a tanácsagok is részt vettek. A részvétel részben, szaktárgyi, részben tanítási módszertani, illetve világnézeti formálásra alkalmas tárgyak tanítását ölelte fel (filozófia, lélektan), ezeknek a tartásában Bognár Cecil, Kispárti János és Kornis Gyula is részt vettek a reformokat követő időszakban (I. A Budapesti M. Kir. Középiskolai Tanárképző Intézet Évkönyve az 1930–1931. tanévre). A tanárjelöltek mellett

---

azonban a már gyakorló tanárok tudásának felfrissítési igényével életre hívott „tanári továbbképző tanfolyamok” is ezt a célt szolgálták, amelyeket 1925-től minden évben megrendeztek 1942-ig különböző szaktárgyakhoz kötöttek. A tanfolyam megrendezését maga Kornis karolta fel, s rendszerint ő szerezte meg a kultusztárca anyagi támogatását is. Bár a tanfolyamokat minden évben eltérő tematikával rendezték meg, Kornis minden tanfolyamon megtalálható előadóként, ahol rendszerint bevezető előadásaiban a magyar kultúrpolitika aktuális ügyében adott eligazítást a résztvevőknek (Középiskolai Tanári Továbbképző Tanfolyamok, 1942).

- <sup>6</sup> Az 1924. évi XI. törvény az érettségizet biztosító intézmények szegmentálásával és képesítőbizonyítványuk egyenjogúsításával a középosztály modernizálását és ezen keresztül a háború utáni megmentését célozta (Nagy, 1996). Ez a természettudományi tárgyak, illetve a modern filológiai területek felértékelődéséhez vezetett (Nagy, 2005), amely a vizsgaszabályzatban is érvényre jutott új szakterületek megjelenésével (angol filológia), illetve új szakcsoportok kialakításával (modern nyelvi és klasszikus területek egymáshoz kapcsolásának engedélyezése). A klasszikus ismeretanyagot biztosító területek visszaszorulását jelezte továbbá a latin és görög tanulmányok nélkül érettségizetevők megjelenése a tanárképzésben, akik számára latin és görög pótkurzusok hallgatását írta elő a szabályzat, amely a tanárképző intézet képzésére is visszahatott. Miközben tehát a professzionalizmus formálásáért felelős tanárképző intézet tanácsa rendre kiemelte igazgatótanácsi ülésein a klasszikus kultúra ismeretére épülő képzési koncepció fenntartásának fontosságát és védelmezését, a hallgatók egy része a tanárképző intézeti latin és görög órákon találkozott először klasszikus szövegekkel. Emellett a klasszikus területet választó hallgatók gyakran párosították szakterületeiket modern filológiai területekkel elhelyezkedési kilátásaikat növelve ezzel.